

ZGODNE Z WYMAGANIAMI **CKE**

polecana
przez najlepszych
nauczycieli

liceum
technikum

nowa szkoła średnia

3 S C I A N O W A G A

Młoda Polska

Dwudziestolecie
Międzywojenne

**pewniak
na teście**

odpowiedzi na pytania
z testów i sprawdzianów

wszystkie lektury obowiązkowe

REG
WYDAWNICTWO EDUKACYJNE

liceum
technikum

SCIĄGA CZ. 3

Autorzy: Zespół redakcyjny Wydawnictwa GREG

Wykorzystano materiały: Katarzyny Cwiękały, Katarzyny Dudy-Kaptur, Anny Popławskiej, Wojciecha Rzehaka, Doroty Stopki, Barbary Włodarczyk

Redakcja: Agnieszka Antosiewicz

Korekta: Konrad Stanilewicz, Agata Tondera, Karolina Rymut, Joanna Tomasik, Maria Zagnińska

Korekta ortograficzna: Rafał Milan

ISBN 978-83-7517-934-7

Wydanie IV

Wydawnictwo GREG®
31-979 Kraków, ul. Klasztorna 2B
tel. 12 680 15 50
www.greg.pl

Księgarnia internetowa: www.greg.pl

Layout i skład: Pracownia Słowa

Okładka: Aleksandra Zimoch

Wykorzystano zdjęcie: LStockStudio/Shutterstock.com

SPIS TREŚCI

Informacje o epoce	9
Kazimierz Przerwa-Tetmajer	18
<i>Evviva l'arte!</i>	19
<i>Hymn do Nirwany</i>	20
<i>Ja, kiedy usta ku twym ustom chylę...</i>	20
<i>Koniec wieku XIX</i>	21
<i>Melodia mgieł nocnych</i>	22
<i>Lubię, kiedy kobieta...</i>	23
<i>Na Anioł Pański</i>	24
<i>Nie wierzę w nic</i>	25
Leopold Staff	25
<i>Curriculum vitae</i>	26
<i>Deszcz jesienny</i>	27
<i>Kowal</i>	28
<i>Ogród przedziwny</i>	29
<i>Przedśpiew</i>	29
<i>Życie bez zdarzeń</i>	30
Władysław Stanisław Reymont	31
<i>Chłopi</i> (fragmenty)	31
Streszczenie tomu I – <i>Jesień</i>	37
Problematyka	42
Stanisław Wyspiański	45
<i>Wesele</i>	46
Streszczenie	52
Problematyka	71
Informacje o epoce	77
Józef Czechowicz	85
<i>Modlitwa żałobna</i>	86
<i>Na wsi</i>	87
<i>Sen sielski</i>	88
Witold Gombrowicz	89
<i>Ferdydurke</i> (fragmenty)	90

Streszczenie	93
Problematyka	107
Bolesław Leśmian	109
<i>Dusiołek</i>	110
<i>Dziewczyna</i>	111
<i>Świdryga i Midryga</i>	112
<i>Topielec</i>	113
<i>Urszula Kochanowska</i>	113
<i>W malinowym chruśniaku</i>	114
<i>Żołnierz</i>	115
Maria Pawlikowska-Jasnorzewska	117
<i>Czas – krawiec kulawy</i>	117
<i>La Précieuse</i>	118
<i>Laura i Filon</i>	119
<i>Matka Natura</i>	119
<i>Miłość</i>	120
<i>Miłość (II)</i>	120
<i>Nike</i>	121
<i>Stara kobieta</i>	121
Julian Tuwim	123
<i>Bal w Operze</i>	123
<i>Do krytyków</i>	125
<i>Do prostego człowieka</i>	126
<i>Mieszkańcy</i>	126
<i>Rzecz czarnoleska</i>	126
<i>Słowisień</i>	127
<i>Wiosna (Dytyramb)</i>	128
Stefan Żeromski	129
<i>Przedwiośnie</i>	131
Streszczenie	137
Problematyka	151

WSTĘP

Przedstawiamy najnowszą odsłonę znanej i popularnej serii *Ściąga* dla uczniów szkół średnich, **dostosowaną do nowej podstawy programowej obowiązującej w liceum i technikum**. Seria jest w pełni dostosowana do aktualnego programu nauczania i zawiera **omówienia wszystkich lektur i wierszy opowiadankowych z zakresu podstawowego**. Składa się z czterech części:

- *Ściąga cz. 1* – zawiera omówienia lektur i epok: Starożytność, Średniowiecze, Renesans, Barok, Oświecenie.
- *Ściąga cz. 2* – zawiera omówienia lektur i epok: Romantyzm, Pozytywizm.
- *Ściąga cz. 3* – zawiera omówienia lektur i epok: Młoda Polska, Dwudziestolecie Międzywojenne.
- *Ściąga cz. 4* – zawiera omówienia lektur i epok: Literatura wojny i okupacji, Literatura współczesna.

W każdej części znajdują się **dokładne omówienia epok literackich oraz opracowania lektur i wierszy**, w których uwzględniono dokładne streszczenia, charakterystyki bohaterów, wszystkie potrzebne zagadnienia dotyczące problematyki, a także informacje o budowie, gatunku i genezie dzieł.

W trosce o rzeczywistą przydatność serii w codziennej nauce książki uwzględniają **odpowiedzi na pytania najczęściej pojawiające się na testach i sprawdzianach!**

Pewniak
na teście

Wszystkie części serii napisane są **zrozumiałym, przystępnym językiem**, z dbałością o nacisk na najbardziej istotne wiadomości. **Nowoczesna szata graficzna** pozwala z łatwością zauważyć najważniejsze treści na stronie, doskonale porządkuje materiał i ułatwia korzystanie z książek. Nauka ze *Ściągą* jest szybka, łatwa i przyjemna.

Polecamy na co dzień każdemu licealiście już od pierwszej klasy!

Wydawnictwo GREG

PERIODYZACJA DZIEJÓW LITERATURY (SINUSOIDA KRZYŻANOWSKIEGO)

Periodyzacja jest to **podział dziejów na epoki**. Epoki literackie można ułożyć na schemacie, pokazującym w bardzo prosty sposób ich główne założenia programowe i poruszane tematy, a także pozwalającym zorientować się, które epoki są do siebie podobne lub do siebie nawiązują. Oparty jest on na założeniu, że **epoki literackie należą do dwóch podobnych sobie grup i występują po sobie naprzemiennie**.

Hasła epok:

CENTRUM ŚWIATA: CZŁOWIEK (ANTROPOCENTRYZM)

ok. 1300 lat
IX w. p.n.e. – V w. p.n.e.

ANTYK

Europa: ok. 100 lat
Polska: ok. 150 lat
XV/XVI – koniec XVI w.

RENEZANS

Europa: ok. 80 lat
Polska: ok. 60 lat
koniec XVII – ostatnie ćwierćwiecze XVIII w.

ÓSWIECENIE

ŚREDNIOWIECZE

476 r. – XV/XVI w.
Polska: ok. 500 lat
Europa: ok. 1100 lat

BAROK

XV/XVI w. – koniec XVII w.
Polska: ok. 150 lat
Europa: ok. 150 lat

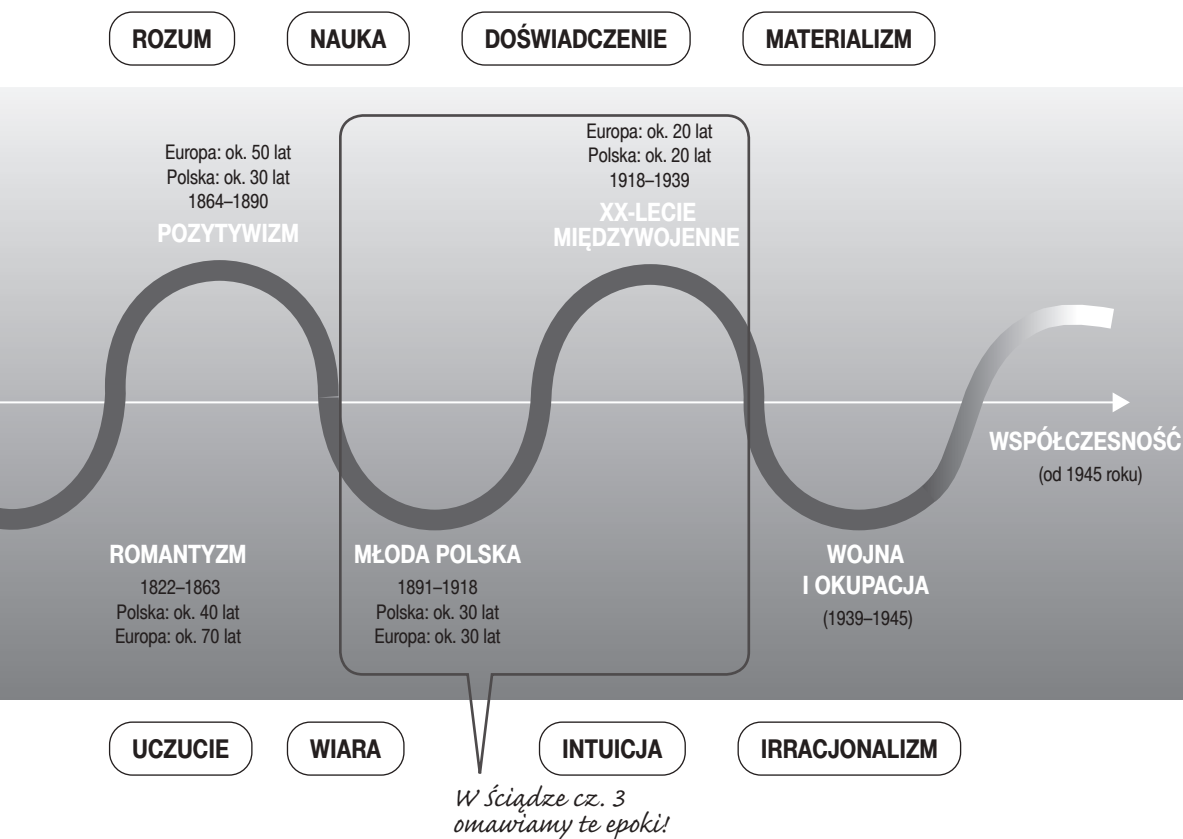
Hasła epok:

CENTRUM ŚWIATA: BÓG (TEOCENTRYZM)

Epoki znajdujące się na sinusoidzie nad osią schematu to tzw. **epoki jasne**. Są to: Antyk, Renesans, Oświecenie, Pozytywizm, Dwudziestolecie Międzywojenne.

Epoki znajdujące się na sinusoidzie pod osią schematu to tzw. **epoki ciemne**. Są to: Średniowiecze, Barok, Romantyzm, Młoda Polska, Literatura wojny i okupacji.

W odniesieniu do Literatury współczesnej przebieg sinusoidy nie jest ustalony, ponieważ ta epoka nadal trwa.

Pewniak
na teście

EKSPRESJONIZM

Kierunek artystyczny, którego twórcy skupiali się na opisywaniu gwałtownych przeżyć i wyrażaniu silnych emocji, operowali kontrastowymi zestawieniami, makabrą, deformacją, przedstawiali formy będące w stanie rozkładu. W poezji ekspresjoniści posługiwali się często **poetyką krzyku, ukazywali sytuacje ekstremalne, apokaliptyczne** – np. Jan Kasprówicz *Hymny* (koniec świata, Sąd Ostateczny). Barwami ekspresjonizmu były: jaskrawa czerwień, purpura, złoto (por. *Hymny*). Zwolennikiem i teoretykiem ekspresjonizmu polskiego był Stanisław Przybyszewski. Uznany europejski malarz to Edward Munch (m.in. *Krzyk*).

Pewniak
na teście

IMPRESJONIZM

Kierunek, którego twórcy starali się oddawać nastroje, wrażenia, to, co ulotne. W malarstwie impresjoniści posługiwali się jasnymi, pastelowymi barwami, plamą, nie kreską (fr. *l'impression* – wrażenie, wpływ), kontury kształtów były nieostre, rozmyte. W poezji często używali **synestezji** – środka artystycznego, który polega na łączeniu w opisie wrażeń odbieranych przez różne zmysły. Dla twórczości impresjonistów charakterystyczne są sformułowania typu: „srebrzystoturkusowa cisza”, „srebrna noc”, „morze dźwięków”. Echo impresjonizmu można odnaleźć w wierszach większości polskich twórców, m.in. Kazimierza Przerwy-Tetmajera, Jana Kasprówicza. Impresjonizm w malarstwie reprezentują Józef Pankiewicz, Olga Boznańska. Sławni impresjoniści w malarstwie zagranicznym to Edgar Degas, Claude Monet czy Auguste Renoir.

Pewniak
na teście

POSTIMPRESJONIZM

Był to kierunek w malarstwie, który rozpowszechnił się zwłaszcza we Francji przełomu XIX i XX w. Wywodząc się z impresjonizmu i zachowując jego założenia stylistyczne, odrzucił naśladownictwo rzeczywistości przez sztukę. Sławnym postimpresjonistą był m.in. holenderski malarz Vincent van Gogh.

Pewniak
na teście

NATURALIZM

Kierunek ukształtowany już w okresie Pozytywizmu. Jego twórcą był Emil Zola, który określił cechy naturalizmu w *Powieści eksperymentalnej*. Według Zoli literatura powinna zawierać dokładny, fotograficzny obraz rzeczywistości. **Naturalista to przede wszystkim badacz**, który stara się **opisywać mechanizmy rządzące światem** – według Zoli mają one naturę fizjologiczną. **Zachowanie człowieka jest zdeterminowane** (uzależnione) przez **instynkt, cechy dziedziczne, środowisko, w którym żyje, moment historyczny, który towarzyszy jego egzystencji**. Dzięki tym założeniom dzieła literackie nabrały charakteru dokumentów społecznych, w których kładziono nacisk na biologiczny, zwierzęcy aspekt ludzkiej natury. Dla pisarza-naturalisty nie istniały tematy tabu, ujawniał on najbardziej wstydlive, zwykle ukrywane momenty, zachowania, reakcje, **kierował się obiektywizmem, dokładnością, wiernością wobec rzeczywistości**. W okresie Młodej Polski naturalizm reprezentowali w liryce – Jan Kasprówicz (*W chałupie*), w epice – Stefan Żeromski (opowiadania), a w dramacie Gabriela Zapolska (*Moralność pani Dulskiej*).

Pewniak
na teście

NAJWAŻNIEJSZE POJĘCIA EPOKI

- **Dekadentyzm** – nastrój i postawa, dla których właściwy jest: skrajny pesymizm, poczucie bezsensu istnienia, przecucie końca, a w związku z tym uczucia: rozpacz, smutku, zniechęcenia, znużenia oraz odwrócenie się od świata, zamknięcie w sobie, rozpamiętywanie własnych stanów i przeżyć wewnętrznych. Pewniak na teście
- **Filister** – uosobienie drobnomieszczańskiej **głupoty, ograniczenia intelektualnego, pustki wewnętrznej, braku wyobraźni**, co uniemożliwia odczuwanie i rozumienie czystej sztuki. Filister to człowiek ograniczony, małostkowy, zakłamaný moralnie, którego świat zamyka się w czterech ścianach jego mieszkania i w kręgu nudnych, bezbarwnych, codziennych spraw. Istotne są dla niego jedynie wartości materialne, nie zajmuje się sprawami duchowymi i nie ma dla nich zrozumienia. Pewniak na teście
- **Fin de siècle** (fr. „koniec wieku”) – określenie atmosfery schyłku XIX w., pełnej pesymizmu, przecucia końca, katastrofy. Nastroje *fin de siècle*’u ujawniły się w filozofii, literaturze, sztuce, a także w życiu społecznym (przecucie końca świata, kresu cywilizacji). Pewniak na teście
- **Symbol** – znak o nieograniczonej ilości znaczeń, umożliwiający opisanie i przekazanie nastrojów, stanów, których istoty nie można wyrazić słowami. Artyści okresu Młodej Polski bardzo chętnie sięgali po symbole. Starali się w swoich dziełach **sugerować, a nie nazywać wprost**. Manifest symbolizmu autorstwa Jeana Moréasa został ogłoszony w 1886 r. we francuskim piśmie „Le Figaro”. Najczęstsze symbole młodopolskie to: **łabędź, jednorożec** – symbole tajemnicy, zagadki; **orzeł, albatros** itp. – artysta wzgardzony przez tłum sytych mieszcuchów, wzbijający się na skrzydłach natchnienia w sfery niedostępne przeciętnym ludziom; **sen** – zatopienie w wewnętrznym świecie, samopoznanie.
- **Nirwana** – pojęcie z filozofii indyjskiej, oznacza **zanik bytu indywidualnego, roztopienie się w niebycie**. W sztuce młodopolskiej pojęcie to oznaczało **brak pragnień i pożądania, zapomnienie, odpoczynek, wyzwolenie od wszystkiego**, co ziemskie, doczesne, fizyczne. Pewniak na teście
- **Femme fatale** (fr. kobieta fatalna) – pojęcie oznaczające kobietę będącą inspiracją dla artystów, stanowiącą rodzaj muzy, piękną, prowokującą, budzącą pożądanie, ale przynoszącą nieszczęście. Związek z taką kobietą przynosił mężczyźnie zgubę, gdyż nie może się on uwolnić spod jej wpływu, ona zaś zwykle bawi się nim i wykorzystuje go. Pewniak na teście

ŻYCIE KULTURALNE W POLSCE

W Polsce pod koniec XIX w. kultura i sztuka rozwijały się dynamicznie, a artyści młodopolscy mieli w tym rozwoju ważne miejsce. Istniały wówczas

Pewniak
na teście

nad pięknem przyrody, echo pesymizmu. Podmiot liryczny pragnie podzielić się z czytelnikiem swoimi przemyśleniami, swoim doświadczeniem. W tym utworze wyraźnie widać nawiązanie do antyku – do poglądów stoików, szczególnie do propozycji, aby wszelkie troski, nieszczęścia przyjmować rozumowo, że dzięki umysłowi można zubożyć na zło i tragedie:

*I pochwalam tajń życia w pieśni i w milczeniu,
Pogodny mądrym smutkiem i wprawny w cierpieniu.*

Pewniak
na teście

Myślą przewodnią stają się tu **hasła humanistyczne**, Staff parafrazuje zresztą słynne powiedzenie Terencjusza: „Człowiekiem jestem i nic, co ludzkie, nie jest mi obce”, pisząc: *Żyłem i z rzeczy ludzkich nic nie jest mi obce*. Wszystkie te cechy razem wzięte powodują, że *Przedśpiew* uważany jest za przykład klasycyzmu w twórczości Leśmiana.

Pewniak
na teście

W *Przedśpiewie* można znaleźć sporo nawiązań do **idei franciszkanizmu**, przede wszystkim widać to w tych fragmentach wiersza, w których **podmiot liryczny głosi swoje przywiązanie do natury**, przyrody, miłość do wszystkiego, co żyje, i pochwałę samego życia.

Życie bez zdarzeń

- Rodzaj literacki: **liryka**
- Typ liryki: **liryka refleksyjna**

Wiersz pochodzi z tomu *Dzień duszy* (1903) i jest wykładnią **filozofii życiowej poety, głoszącej apoteozę harmonii i ładu**. Podmiot liryczny, który można utożsamiać z poetą (*Przyszedłem z pieśnią*) **głosi pochwałę zwyczajnego życia, życia bez zdarzeń, bez trudnych wyborów, burz, napięć i heroicznych wlotów**. Poeta wyraża szacunek dla ludzi prostych, zwyczajnych, dla rolników, którzy spędzają swój ziemski czas na codziennym trudzie, polegającym na nieustannym sadzeniu, doglądaniu i zbieraniu owoców własnej pracy (wpływ franciszkanizmu). Staff opiewa pracę rolnika, który w szczególnie sposób ma możliwość obcowania z przyrodą. Żyjąc w zgodzie z jej rytmem, może zachowywać harmonię duchową, równowagę pomiędzy *cieniem chmur* i *blaskiem słońca* (smutkiem i radością).

W końcowych strofach poeta ukazuje skutki takiego przeciętnego życia:

*Gdy stary będę, poznam, że mnie
Nie różni nic od braci...
Nie było dobrze mi ani źle,
Nikt mną nie zyskał ni traci...*

Przeciętność, zwyczajność, życie w harmonii z przyrodą pozwalają podmiotowi lirycznemu pogodzić się z naturalną koleją życia – przemianami, upływem czasu, starością, a w końcu śmiercią. W ostatniej zwrotce podkreśla on, że mimo przeciętnej, zwyczajnej egzystencji będzie mógł u kresu życia powiedzieć, iż jego życie było wyjątkowe i niepowtarzalne:

*A jednak poznam, gdy śmierć do snu
Gasić mi będzie blask powiek,
Żem widział rzeczy, których tu
Nie widział żaden człowiek...*

Władysław Stanisław Reymont

BIOGRAFIA

Władysław Stanisław Reymont (właśc. Rejment) urodził się 7 V 1867 r. we wsi Kobiele Wielkie pod Radomskiem, zmarł 5 XII 1925 r. w Warszawie. Był synem wiejskiego organisty. Wczesne dzieciństwo spędził w Tuszynie. Był uczniem krawieckim. Od 1888 r. pracował jako funkcjonariusz Kolei Warszawsko-Wiedeńskiej. W grudniu 1893 r. przeniósł się do Warszawy i zajął się wyłącznie twórczością literacką. W 1895 r. odbył podróż do Włoch. Później odwiedził jeszcze Berlin, Brukselę, Londyn i Paryż. W 1900 roku odniósł poważne obrażenia w wypadku kolejowym pod Warszawą. Dwa lata później poślubił Aurelię Szablowską z Schatzschneiderów i wyjechał do Francji. W 1917 r. otrzymał za *Chłopów* nagrodę Polskiej Akademii Umiejętności. Ta sama powieść została uhonorowana w 1924 r. literacką Nagrodą Nobla.

Pewniak
na teście

Pierwszym ważnym utworem Reymonta był reportaż *Pielgrzymka do Jasnej Góry* (1895). Pisarz wykorzystywał umiejętność drobiazgowego obserwowania rzeczywistości także w swojej dalszej twórczości. *Komediantka* (1896) to powieść o środowisku artystycznym, w *Ziemi Obiecanej* (1899) ukazał natomiast życie łódzkich fabrykantów. Reymont inspirował się prozą naturalistyczną (zarówno w sferze intelektualnej – koncepcja „walki o byt”, postrzeganie społeczeństwa jako organizmu, jak i w sferze artystycznej, np. narracja prowadzona z perspektywy postaci, rozbudowane opisy). Wpływy naturalizmu widać również w *Chłopach* i w opowiadaniach Reymonta.

Chłopi (fragmenty)

- Rodzaj literacki: **epika**
- Gatunek literacki: **powieść modernistyczna**¹

CZAS POWSTANIA POWIEŚCI

Władysław Reymont pracował nad *Chłopami* przez około dziewięć lat (od 1899 do 1908 roku). **Utwór drukowano w odcinkach w „Tygodniku Ilustrowanym”**: tom I – w 1902 r., tom II – w 1903 r., tom III – w latach 1905–1906,

¹ z elementami naturalizmu i ekspresjonizmu.

- c. obecność **symbolizmu** w *Weselu* to przede wszystkim akt II, w którym na scenie pojawiają się goście z zaświatów: Stańczyk, Rycerz, Hetman, Upiór czy Wernyhora.

JĘZYK W WESELU

Stanisław Wyspiański dzięki **dialektyzacji (rodzaj stylizacji, który polega na wprowadzeniu elementów gwarowych do języka całego utworu lub jego fragmentów**, np. dialogów) sprawił, że język *Wesela* jest barwny, żywy, doskonale wzbogaca obraz bohaterów bronowickiej wsi. **Wyspiański wprowadził do utworu elementy z gwary małopolskiej – to stylizacja gwarowa.** Język ten dominuje przede wszystkim w dialogach.

W języku można dostrzec:

- **mazurzenie** (wymawiane „c” zamiast „cz”, „s” zamiast „sz”, „z” zamiast „ż”): *po cóz, cytomy*
- **wymiana samogłosek nosowych „ą” i „ę” na „om”, „em”, „e”**: *chcom, obśmiwajom*
- **zamiana „a” na „o”**: *pon tylo się spodziwo, godać, wygodala*
- **niepoprawna odmiana**: *roki, do światu*
- **słownictwo typowe dla gwar małopolskiej**: *kajsi, ino, wprzódny, syćko*

Stylizacja gwarowa w *Weselu* ma na celu przybliżyć czytelnikom czas, w którym rozgrywa się akcja, ukazać w pełni bronowicką chatę, zindywidualizować język postaci oraz uwypuklić kontrast między chłopami i ogarniętą chłopomanią inteligencją.

Dwudziestolecie Międzywojenne

CHRONOLOGIA I TŁO HISTORYCZNO-SPOŁECZNE

Zarówno początek, jak i koniec epoki wyznaczają najważniejsze w XX w. wydarzenia historyczne: koniec I wojny światowej – 1918 r. i początek II wojny światowej – 1939 r.

Pewniak
na teście

Po I wojnie światowej **równowaga sił państw europejskich została całkowicie zburzona**. Potęgi europejskie straciły znaczenie, do władzy dochodziły ustroje totalitarne, powstało pierwsze państwo komunistyczne – ZSRR, największą potęgą kapitalistyczną stały się Stany Zjednoczone Ameryki Północnej. Mimo że epoka trwała tylko 20 lat, w tym czasie całkowicie zmienił się obraz świata – polityczny, gospodarczy i kulturowy.

Rozwinęły się: prasa, kino, radio, telewizja oraz, po raz pierwszy na tak szeroką skalę, **kultura masowa**, co spowodowało poszerzenie zakresu odbioru kultury o znaczne grupy ludzi różnych stanów społecznych, ale jednocześnie dało pole do rozwoju manipulacji i propagandy politycznej. Liczne wynalazki znacząco ułatwiały codzienne funkcjonowanie zarówno zawodowe, jak i prywatne. Dzięki temu zwłaszcza mieszkańcy miast zyskali więcej czasu wolnego, dlatego też zmieniał się ich styl życia, pojawiło się więcej rozrywek – chodzono na dansingi (zabawy taneczne), popularne były spotkania w kawiarniach, wyjścia do kina, teatru, kabaretu, filharmonii; słuchano muzyki jazzowej. Chętnie jeźdzono na rowerach. W życiu społecznym znaczną rolę zaczęły odgrywać

Pewniak
na teście

Pewniak
na teście

Pewniak
na teście

Pewniak
na teście

Pewniak
na teście

kobiety (kultura, polityka, status społeczny). Pośród istotnych zmian społecznych należy wymienić też zmiany w obyczajowości i moralności.

DWUDZIESTOLECIE MIĘDZYWOJENNE NA ŚWIECIE

Pewniak
na teście

Dominującym zjawiskiem politycznym w całej Europie był fakt, że **dochodziły do głosu tendencje autorytarne, a potem totalitarne**. Ich popularność tłumaczy się faktem licznych problemów gospodarczych po I wojnie światowej i brakiem stabilnych rządów, które umiałyby radzić sobie z kryzysami; dlatego ludność powszechnie zaczęła uważać, że skoro władze wybierane demokratycznie nie potrafią zapanować nad sytuacją, potrzebna jest silna władza autorytarna, dysponująca większą siłą i możliwościami działania. Systemy demokratyczne w większości krajów znalazły się w kryzysie lub wręcz upadły, gdyż nie były w stanie odpowiedzieć na potrzeby społeczeństw; w krajach takich, jak Włochy, Niemcy czy Rosja zastąpiły je rządy totalitarne.

Pewniak
na teście

W 1922 r. nastąpiło przejście władzy we Włoszech przez faszystów **Benita Mussoliniego**, tym samym Włochy stały się pierwszym europejskim państwem autorytarnym – obowiązującą ideologią stał się **faszizm**. Mussolini sprawował rządy za pomocą rozbudowanego aparatu policyjnego. W tym samym roku **Rosja przekształciła się w Związek Socjalistycznych Republik Radzieckich** pod wodzą Włodzimierza Lenina (którego potem zastąpił Józef Stalin). Panującym w niej systemem władzy był **komunizm**, wywodzący się bezpośrednio z założeń marksizmu opracowanego przez Karola Marksa i Fryderyka Engelsa. W 1933 r. kanclerzem III Rzeszy Niemieckiej został wybrany **Adolf Hitler**, lider niemieckiej partii narodowosocjalistycznej, głoszącej teorię wyższości narodu niemieckiego nad innymi narodami i pogardę dla nich – ideologia ta, czyli **nazizm**, stała się obowiązującą ideologią narodową.

Pewniak
na teście

TO WAŻNE!

Pewniak
na teście

Totalitaryzm – system polityczny kontrolujący wszystkie dziedziny życia w kraju (życie polityczne, społeczne, gospodarcze, kulturalne, a także w daleko idącym zakresie życie prywatne obywateli), oparty na nieograniczonej władzy jednej partii. W totalitaryzmie nie istnieje opozycja polityczna, funkcjonuje rozbudowany aparat terroru, a przeciwnicy ustroju i władzy są likwidowani.

Pewniak
na teście

Niestabilna sytuacja gospodarcza w Europie i Stanach Zjednoczonych doprowadziła do tzw. wielkiego kryzysu gospodarczego w latach 1929–1933. Masowo bankrutowały firmy i przedsiębiorstwa, ogromnie wzrosło bezrobocie, malała produkcja. Miało to bardzo zły wpływ na nastroje społeczne i stało się jedną z przyczyn zwracania się ku rządóm autorytarnym.

DWUDZIESTOLECIE MIĘDZYWOJENNE W POLSCE

W Polsce okres Dwudziestolecia dzieli się na dwie fazy:

- **pierwsza: 1918–1932 (tzw. okres jasny).**

Dla Polski data początku epoki – 1918 r. – oznaczała też **odzyskanie niepodległości**. Była to chwila przełomowa, która wywarła ogromny wpływ na polską literaturę Dwudziestolecia. Zapanowała w niej atmosfera radości, optymizmu, energii, entuzjazmu, weryfikowano i odrzucano założenia literackie i programowe minionych epok, które były już nieaktualne – programowo zrezygnowano z tematyki narodowowyzwoleńczej i patriotycznej. Zwrócono się za to ku problemom codziennego życia. Inspiracji szukano też w nowych trendach rozwijających się w sztuce europejskiej.

Pewniak
na teście

- **druga: 1932–1939 (tzw. okres ciemny).**

W drugiej połowie epoki do głosu zaczęły dochodzić też inne tendencje. Pogarszająca się w całej Europie sytuacja społeczno-polityczna i dochodzenie do władzy ustrojów totalitarnych powodowało wzrost obaw co do przyszłości, w literaturze pojawił się **katastrofizm**, czyli prąd zapowiadający upadek cywilizacji i kultury. Również początkowe odrzucenie tematyki narodowej potrwało tylko kilka lat i wobec problemów, z jakim mierzyła się II Rzeczpospolita, pojawiła się literatura zaangażowana, poruszająca tematy społeczne i polityczne.

Pewniak
na teście

Wobec pogarszającej się sytuacji politycznej w Europie i otwarcie wrogich postaw sąsiadów – Rosji i Niemiec – II Rzeczpospolita musiała szybko zbudować swoje siły gospodarcze i militarne, co nie było zadaniem łatwym wobec wielu problemów wynikających z rozbiorowego dziedzictwa.

Już w latach 1919–1921 Polska musiała zmierzyć się z zagrożeniem, jakim był bolszewizm – wybuchła **wojna polsko-rosyjska, zwana też polsko-bolszewicką**, którą wygrali Polacy (1920 r. – **Bitwa Warszawska**, zwana „cudem nad Wisłą”, która zatrzymała bolszewicki marsz na Europę i zdecydowała o zachowaniu przez Polskę niepodległości).

Pewniak
na teście

Kraj składał się z obszarów przejętych po trzech różnych zaborach, będących na różnym poziomie rozwoju gospodarczego (zdecydowanie bardziej rozwinięta i uprzemysłowiona była zachodnia część Polski), z innym systemem edukacji, innym obowiązującym prawem, również niejednorodna kulturowo – przed władzą stało zadanie scalenia tych ziem. I wojna światowa spowodowała też ogromne zniszczenia majątku narodowego i infrastruktury (drogi, mosty, budynki, zakłady przemysłowe), a także niemal milionowe straty w ludności. Struktura narodowościowa Polski również była niejednorodna – oprócz Polaków zamieszkiwali ją także Ukraińcy, Żydzi, Białorusini oraz w mniejszej liczbie przedstawiciele innych nacji.

Pewniak
na teście

Pewniak
na teście

Dużym problemem dla kraju była **niejednolitość systemu monetarnego**, obowiązywały równolegle trzy waluty, nierówne pod względem siły nabywczej – rozwiązaniem była **reforma walutowa Władysława Grabskiego z 1924 r.**,

Pewniak
na teście

w najlepszej zgodzie i przyjaźni udali się przed siebie w świat – wędrowali po całej Ziemi przez niewiadomy czas, aż doczekali czasów ostatecznych, nastał koniec świata (*wichura i ciemność bez końca / I straszna nieobecność wszelakiego słońca*). Wtedy **obaj dostali się do nieba**.

Ballada porusza problem natury metafizycznej – opowiada o **relacji kalekiego człowieka z Bogiem**. Żołnierz nie prosi Chrystusa o uzdrowienie ani nawet o zmianę stosunku mieszkańców jego wsi, szuka jedynie towarzystwa. Akceptuje swoją sytuację, a **obecność Chrystusa**, który mu towarzyszy w wędrówce przez świat, **sprawia, że jest szczęśliwy**, potrafi śmiać się i cieszyć życiem. **Wiara daje mu siłę, pozwala patrzeć z dystansem na siebie i swoje nieszczęścia**. Bóg nie różni się wiele od człowieka – jest tak samo słaby, kaleki, niezgrabny i śmieszny, tak samo cierpi z powodu swojego kalectwa, ale właśnie dlatego jest idealnym, pełnym zrozumienia przyjacielem i towarzyszem wędrowki, który nigdy nie opuści żołnierza.

Pewniak
na teście

Ballada liczy **sześćdziesiąt wersów podzielonych na dystychy** (dwustrofowe zwrotki), występują rymy parzyste. Jest rytmiczna i melodyjna, co autor uzyskał między innymi dzięki zastosowaniu **trzynastozgłoskowca**. Elementem epickim jest fabuła opowiadająca o życiu żołnierza, elementem dramatu – dialogi, w których przytoczone są wypowiedzi samego żołnierza, a także jego rodziny czy kochanki oraz Chrystusa. Jak zwykle w twórczości Leśmiana, w utworze zawarta jest **ogromna różnorodność środków stylistycznych**.

Środek stylistyczny	Cytat z utworu	Funkcja
epitet	<i>żołnierz niemrawy żmudne cierpienie ręka wyśmiewna dobrany towarzysz</i>	nadanie emocjonalnego tonu wypowiedzi, wartościowanie emocjonalne opisów
powtórzenia	<i>masz kalekie kolana i kalekie nogi bardzo niemrawy i bardzo koślawy</i>	intensyfikacja cech i zjawisk
metafora	<i>wszak ta sama nas ludzka sko- sławiła ręka</i>	zwrócenie uwagi czytelnika na poruszaną kwestię, skłanianie do zastanowienia
wykrzyknienie	<i>Niepotrzebny nam skoczek w polu do roboty! Zanadtoś mi wyskoczny do nieba na przelaj! Aż wreszcie doskoczyli do samego nieba!</i>	wzmacnianie emocjonalnej atmosfery tekstu, budowanie dynamiki opisów

Charakterystyczne dla twórczości Leśmiana są też tworzone przez niego na potrzeby danego utworu **neologizmy**, zwane leśmianizmami. W *Żołnierzu* również mamy z nimi do czynienia. Przykładem mogą być takie słowa, jak *bezkrzewie*, *bezpole*, *bezlesie*, *bezzałoba*. Autor stworzył je przez dodanie przedrostka – bez, a służą one kreowaniu obrazu świata pozbawionego pewnych elementów, a więc równie kalekiego, jak wędrujący przez nie człowiek i Bóg. Świat ten staje się ułomny, niedoskonały, istnieje w nieokreślonej przestrzeni, jest niedookreślony.

Pewniak
na teście

Maria Pawlikowska-Jasnorzewska

BIOGRAFIA

Maria Pawlikowska-Jasnorzewska, poetka i dramatopisarka, urodziła się 24 XI 1891 r. w Krakowie, zmarła 9 VII 1945 r. w Manchesterze. Niezwykła postać międzywojennej Polski, znakomita pisarka, bohaterka skandali towarzyskich. Była wnuczką Juliusza, a córką Wojciecha Kossaka, siostrą Magdaleny Samozwaniec, kuzynką Zofii Kossak. Łączyły ją relacje twórcze i towarzyskie z poetami Skamandra, krakowskimi formistami i Witkacym.

Najważniejsze zbiorki poezji to: *Niebieskie migdały*; *Pocałunki*; *Dancing*; *Wachlarz*; *Paryż*; *Śpiąca załoga*; *Szkicownik poetycki*.

Cechy poezji:

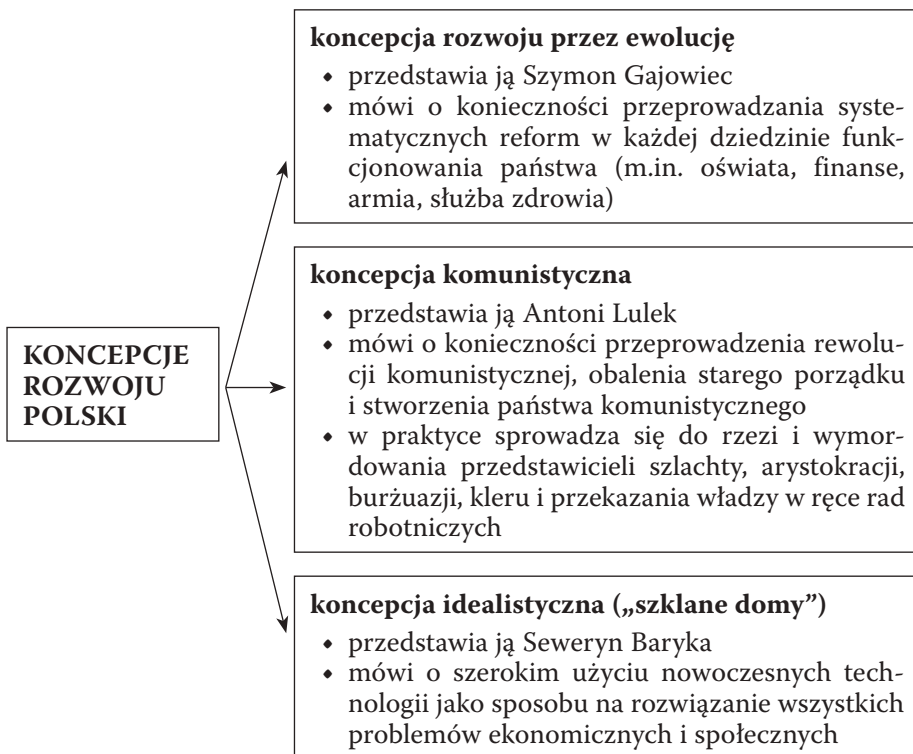
- tematyka miłosna i refleksja o przemijaniu,
- zwięzła forma liryczna,
- żartobliwy charakter,
- autoironia,
- ulubiona forma wypowiedzi to krótkie miniatury zakończone zaskakującą puentą,
- odważne przedstawianie świata miłosnych przeżyć kobiety.

Czas – krawiec kulawy

- Rodzaj literacki: **liryka**
- Typ liryki: **liryka sytuacyjna**

W wierszu poetka podjęła temat nieosiągalności szczęścia. Scena przedstawiona w wierszu – zakupy w sklepie z materiałami – jest metaforą życia, w którym człowiek bezowocnie pragnie osiągnąć szczęście. *Czas*, tytułowy bohater wiersza, został zaprezentowany jako krawiec, który sprzedaje najróżniejsze materiały (*coraz to inne skrawki przed oczy mi kładzie*), które symbolizują różne modele życia, odmienne uczucia i nastroje, być może także różne okresy ludzkiego życia – jasne, wesołe barwy symbolizują dzieciństwo, młodość

Pewniak
na teście

BUDOWA UTWORU I JEGO ZAKOŃCZENIE

Przedwiośnie jest złożone z trzech nierównych i niejednorodnie ukształtowanych części poprzedzonych *Rodowodem*, w którym Żeromski zawarł informację (utrzymaną w tonie ironiczno-żartobliwym) o rodzicach bohatera. Część ta zawiera wyraźne sugestie, że będzie to powieść biograficzna.

Część pierwsza – *Szklane domy* – zaczyna się jak opowieść biograficzna o losach bohatera i jego przygodach od wybuchu pierwszej wojny światowej, a potem rewolucji w Rosji. Obok narracji auktorialnej⁷ występuje tu narracja personalna, z pozycji bohatera. Opisy przeżyć matki i syna w objętym przez rewolucję Baku poszerzone zostały o reporterskie przedstawienie tragedii, którą dla wielu ludzi oznaczała zmiana władz w mieście. Rewolucja to przede wszystkim ogromny chaos i zamęt, głód i nędza, okradzione i zamknięte sklepy, a także gigantyczne bolszewickie manifestacje i demonstracje, którym towarzyszy wykrzykiwanie rewolucyjnych haseł, wieszanie kukiel reprezentujących burżuazję oraz publiczne egzekucje generałów i wojskowych „białych”, czyli przeciwników bolszewików; nowa władza sieje terror i budzi

⁷ Narracja auktorialna – rodzaj narracji, w której narrator nie jest częścią świata przedstawionego.

w mieszkańcach przede wszystkim strach. Narrator opowiada o prześladowaniach podejrzanych o sprzyjanie „burżujom”, arystokratom, niespodziewanych rewizjach, obozach pracy przymusowej, konfiskatach majątku, wreszcie o krwawej rzezi między Tatarami i Ormianami. To ostatnie zdarzenie przedstawia przy użyciu szczególnie drastycznych środków. Pisze o krwi płynącej ulicami, rybach karmionych trupami, pracy Cezarego przy przewożeniu i zakopywaniu tysięcy ciał. Niezapomniane wrażenie wywiera zwłaszcza opis zwłok młodej, ormiańskiej dziewczyny i wymagany dialog Cezarego ze zmarłą.

Przeciwwagę dla tego ciemnego obrazu stanowi legenda, mit o szklanych domach, opowiedziany Cezaremu przez ojca. Rewolucji w Rosji, niosącej zło, cierpienie, nieszczęścia, przeciwstawione zostają: twórcza praca, postęp cywilizacyjny, szczęśliwe życie wolnych, równych obywateli odrodzonej Polski, stanowiąca jednocześnie symboliczny tytuł tej części powieści. Obydwa obrazy w warstwie ideowej powieści należy traktować jako prezentację dwóch możliwości otwierających się przed Polską.

Część druga – *Nawłóć* – zbudowana jest zupełnie inaczej. Jako jedyna nie ma symbolicznego tytułu, lecz jej nazwa odnosi się do miejsca akcji. Jest ona najobszerniejsza. Przeważa w niej **narracja personalna**. Najważniejszą rolę odgrywają tutaj namiętności i dramaty przeżywane przez Cezarego. Ciekawe są tu także postacie drugoplanowe, które, obdarzone indywidualnymi cechami, tworzą bogate i złożone osobowości. Interesujące są zwłaszcza kobiety (Laura, Karolina, Wanda). Narrator nie poprzestaje na charakterystyce bezpośredniej, ale wnika w ich świadomość, obszernie przedstawia ich uczucia, rozterki, uniesienia i cierpienia. W niektórych momentach prowadzi opowieść z ich perspektywy. Fabuła obfituje w zdarzenia, akcja formuje się w dramat (rywalizacja Karoliny i Wandy, śmierć Karusi, zerwanie z Laurą). Całość została wzbogacona drobiazgowymi opisami obyczajowymi. Początkowo obraz życia ziemiańskiego utrzymany jest w konwencji idyllicznej. Nawłóć przypomina Soplicowo z *Pana Tadeusza*. Autor nie kryje tych nawiązań, wprowadza je świadomie, np. Cezary niespodziewanie spotyka niekompletnie ubraną Karusię i doznaje olśnienia niczym Tadeusz Soplica w momencie pierwszego zobaczenia podobnie niekompletnie ubranej Zosi. Podobieństw jest więcej, często utrzymanych w konwencji parodystycznej: Wanda uciekająca przed perliczkami, celebrowanie posiłków itp. Stylizację tę widać szczególnie w opisie trybu życia i codziennych zajęć mieszkańców Nawłóci. Pozytywna wizja majątku wynika ze spojrzenia Baryki, któremu podoba się spokojne, rodzinne życie w Nawłóci, mimo że sielankę mącą wciąż powracające obawy przed możliwością powtórzenia się koszmaru rewolucji.

Część trzecia – *Wiatr od wschodu* – ma najmniej wydarzeń fabularnych. Cezary wrócił do Warszawy, ale nie jest powiedziane, co robi, gdzie bywa. **Najważniejsze miejsce w tej części zajmują dialogi, dysputy dotyczące dróg dla Polski, jej perspektyw i przyszłości.** Narracja auktorialna miesza się

Skuteczna nauka – najlepsze wyniki!

Nowa **ŚCIĄGA** dla nowej szkoły średniej!

Obejmuje **wszystkie lektury obowiązkowe z zakresu podstawowego**, które będą wymagane na sprawdzianach oraz na maturze z języka polskiego. Każda z lektur została dokładnie omówiona, opracowanie zawiera streszczenia i problematykę, spis bohaterów, a całość uzupełniają notki biograficzne autorów. Ponadto zamieszczono analizy i interpretacje wymaganych na języku polskim wierszy oraz omówiono cechy charakterystyczne każdej epoki literackiej. **W części trzeciej, zgodnie z programem szkolnym, omówiono Młodą Polskę oraz Dwudziestolecie międzywojenne.**

Opracowania zawierają **odpowiedzi na pytania** z podręczników i pytania ze sprawdzianów!

ISBN 978-83-7517-934-7

9 788375 179347 >

GREG
WYDAWNICTWO

Wydawnictwo GREG
ul. Klasztorna 2B ■ 31-979 Kraków
www.greg.pl